

Мар'ян ХОМЯК

*директор Народного музею історії Судової Вишні
здобувач відділу нової історії України
Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-0506-5331>
e-mail: marjankhom@gmail.com*

**«ВИШЕНСЬКА САЛАМАХА»:
ПАРАФІЯЛЬНІ СТОСУНКИ В СУДОВІЙ ВИШНІ 1930-х РОКІВ
У СВІТЛІ ЛИСТІВ ОТЦЯ ОСИПА ЯХИМОВИЧА
ДО ВЛАДИКИ ЙОСАФАТА КОЦИЛОВСЬКОГО**

На основі листів сотрудника о. О. Яхимовича до Перемишльського єпископа Й. Коциловського досліджено внутрішньопарафіальні стосунки у греко-католицькій громаді Судової Вишні 1930-х років. Проаналізовано загальні параметри та специфіку українського парафіяльного життя міста, частково розділеного в церковно-адміністративному вимірі між двома храмами. Зазначено, що епістолярні джерела розкривають конфлікти між духовенством, братствами (церков Пресвятої Трійці та Преображення Господнього) і парафіянами: суперечки довкола управління церковним майном, організації реколекцій, діяльності захоронки, ремонтів та збору коштів. Висвітлено розвиток конфліктів і зловживання у братствах Судової Вишні.

Вивчено стосунки між місцевим духовенством і парафіянами міжвоєнного періоду, зацентровано на постаті автора листів – о. О. Яхимовича. Подано основні віхи його біографії, які допомагають зрозуміти не лише духовну кар'єру священника, а й його місце в парафіяльній спільноті. Особливу увагу сконцентровано на щирому прагненні священника вирішити складні та кризові ситуації у парафії, пов'язані з нехтуванням проводом братства позиції пароха, опозицією значної частини братчиків до свого проводу, непрозорістю у використанні коштів братством, що загалом створило атмосферу напруження та недовіри в парафії.

Спостережено, що листи о. О. Яхимовича дають важливий матеріал для історії матеріально-економічного життя парафії, її повсякденного побуту, історії колективної свідомості й ментальності українського суспільства 1920–1930 рр. у Галичині. Виснувано, що кореспонденція о. О. Яхимовича до єпископа Й. Коциловського – це важливе джерело для реконструкції стосунків у греко-католицькій парафії Судової Вишні міжвоєнного періоду, передовсім фінансових, організаційних і духовних аспектів її життя.

Ключові слова: Йосафат Коциловський, о. Осип Яхимович, о. Василь Полянський, братство, захоронка, монахи, парафія, Судова Вишня, Судововишнянський деканат.

Греко-католицька парафія у Судовій Вишні (Судововишнянський д-т, Перемишльська єпархія) міжвоєнного періоду не була предметом окремих дослід-

жень¹. Одна із причин такої ситуації – відсутність належної джерельної бази. Передовсім ідеться про книги діяльності парафіяльного уряду, прибутків і видатків парафії, протоколи засідань виділу братств вказаного періоду, які невиявлені. Загалом, відсутня й фахова література, де би були розглянуті питання внутрішньопарафіяльних відносин у Галичині міжвоєнної – дослідники куди охочіше пишуть про священників, аніж про парафії². Тому для вивчення історії греко-католицької парафії у Судовій Вишні важливе значення має кореспонденція місцевого сотрудника о. Осипа Яхимовича (1908–1988) до Перемишльського владыки Йосафата Коциловського (1876–1947), яка зберігається у фонді Греко-католицького єпископства Державного архіву в Перемишлі (АРР-1). У 10 листах, написаних у проміжку з 19 лютого по 7 жовтня 1936 р., священник відверто інформує (навіть алярмує!) про непросту ситуацію, яка склалася між духовенством, братствами та загалом парафіянами. Вводячи до наукового обігу ці епістолярні джерела, маю на меті продемонструвати складнощі внутрішньопарафіяльних стосунків, які найбільше виявлялися у вирішенні майнових питань, а відтак стосувалися прерогативи в управлінні парафією.

Особливість парафії у Судовій Вишні – наявність двох храмів: матірньої церкви – Пресвятої Трійці й філіальної – Преображення Господнього, і двох священників – настоятеля, яким на той час був о. Василь Полянський³, та системізованого сотрудника, що передовсім виконував роль катехита⁴. У Судовій Вишні о. О. Яхимович (Прах, 2015, с. 380–381) з'явився 1935 р., одержавши місце сотрудника (Судово-вишенський деканат, 1936, с. 113; Хроніка, 1936а, с. 8). У «Шематизмі» 1937 р. він уже записаний управляючим сотрудником (Судово-вишенський деканат, 1937, с. 114) (таким став ще 1936 р., про що згадав у листі від 12 червня 1936 р. (АРР-1, с. 72; Хроніка, 1936b, с. 35)). Із 1938 р. (по смерті судово-вишнянського пароха о. В. Полянського (4 квітня 1938 (АРР-2, с. 86)) і по 1939 р. він був завідателем парафії, і знову обіймав цю ж посаду з 1944 р. по 1950 р. (Прах, 2015, с. 380–381). Це була непересічна особистість. Ще в період навчання у Сокальській гімназії о. О. Яхимович очолив таємну ланку революційно-націоналістичного гуртка⁵. У 1931 р., на знак протесту проти дій польської влади (у межах пацифікації українського населення Тартакова 27 вересня 1930 р. був затриманий і важко побитий) у день римо-католицького свята Божого Тіла на площі в тому ж Тартакові, де зійшлися процесії римо- та греко-католицької парафій, організував демонстрацію проти «братання з поляками» (Прах, 2015, с. 380–381). В історичних нарисах краєзнавець Тадей

¹ Фрагментарна інформація про парафію у Судовій Вишні – її церкви та священників – трапляється, зокрема, у краєзнавчій літературі. Тут варто згадати дві найголовніші праці (Чавс, 1976; Дмитрасевич, 2016).

² Таких досліджень також обмаль (Баран, 2009; Пилипів, Горан, 2016; Предка, 2019).

³ Отець Василь Полянський народився 21 травня 1867 р. у Тинові (тепер – Меденицька селищна громада Дрогобицького р-ну Львівської обл.) у сім'ї священника о. Петра Полянського. Середню освіту здобув у Самбірській гімназії (1890), відтак вступив до Перемишльської духовної семінарії (закінчив у 1894 р.). Висвячений 2 грудня 1894 р. єпископом Юліаном Пелешем у Перемишлі. У Судовій Вишні був парохом із 1920 р. по 1938 р. (помер 4 квітня 1938 р.).

⁴ У Судовій Вишні діяла 7-класна школа.

⁵ Йдеться про таємну ланку (звано) націоналістичної молоді, яку в Сокальській гімназії організував студент права Петро Саноцький на початку 1928 р. Провідником ланки став О. Яхимович, тоді – учень 7 класу гімназії (Романів, 1989, с. 111).

Дмитрасевич (1906–1976) вказав, зокрема, на роль о. Осипа Яхимовича (як і його попередника – сотрудника о. Євгена Модрицького (Прах, 2015, с. 76–77)) у піднесенні рівня відзначення щорічного відпусту на свято Преображення Господнього (Спаса, 6 (19 за ст. ст.) серпня). Для цього навколо церкви спорудили стації Хресної дороги, а тривалість відпусту збільшили з одного до трьох днів. У 1937 р. на відпуст із Перемишля приїхав владика Й. Коциловський (Дмитрасевич, 2016, с. 201). Як сотрудник, о. О. Яхимович найперше виконував обов'язки катехита, однак його праця з молоддю виходила за межі душпастирської місії. У «Сокільських вістях» уміщено допис про прощання місцевого гнізда товариства «Сокіл-Батько» зі своїм головою, яким і був о. О. Яхимович. Урочисте дійство відбулося 19 березня 1939 р. Священник очолював «соколів» упродовж 3 років, отже, майже відразу після прибуття у Судову Вишню. На спомин о. О. Яхимович, якого «зі сльозами на очах прашали», отримав статуетку сокола-птаха на скалі з відповідними написами (Зі сокільського життя, 1939, с. 8–9). Це був молодий та енергійний священник, жертвна праця якого для громади Судової Вишні зустрічала, як впливає зі згаданих листів, не тільки схвалення, а й сприяння.

Листування сотрудника о. О. Яхимовича з Перемишльським єпископом Й. Коциловським вказує на довіру владики до молодого священника, а також, правдоподібно, нездатність настоятеля вирішити питання, про які йдеться в кореспонденції. Напевно, варто взяти до уваги і те, що в 1936 р., коли велося листування, о. В. Полянському було 69 років, він був удівцем (із початку 1920-х років). Однак доступні джерела не дають змоги точніше зрозуміти, у чому крилася причина листування за спиною настоятеля.

У повідомленнях до єпископа Й. Коциловського о. О. Яхимович заторкує декілька насущних (на його думку) в житті парафії питань: організації реколекцій, діяльності братств, найму дяка та заснування захоронки⁶. Більшість листів припадає на лютий–березень 1936 р. (не дивно, що священник завбачливо просив вибачення у владики за своє набридання, напівжартома виправдовуючись тим, що «Суд.[ова] Вишня з того і славна, що все якісь клопоти для Вашої Екцеленції» (APP-1, s. 54). З листів невідомо, чи якусь інформацію про справи в парафії о. О. Яхимович передавав усно, приїжджаючи до Перемишля. Він лише перепрошував, що не може цього зробити, і покликався на справи, головню уроки релігії у школі (APP-1, s. 65).

У першому з листів (від 19 лютого 1936 р.) судововишнянський сотрудник звітував єпископові Й. Коциловському про своє звернення до отців василіан у справі реколекцій (вчинене за розпорядженням владики). До цієї ініціативи отці василіани поставилися прихильно і делегували в Судову Вишню о. Ореста Дуба. Той ніби мав розпочати свою місію уже 1 березня. З листа впливає, що сотрудник не повідомив судововишнянському пароху о. В. Полянському про ініціативу з реколекціями, ба більше, не планував цього робити і в майбутньому, про що інформував владика: «Post factum не випадає питати о. пар. Полянського – тому підписаний просить ласкаво дозволити йому далше на власну руку робити реколекції» (APP-1, s. 49). Однак довго це залишатися в таємниці не могло, адже коли парох дізнався про заплановані реколекції, то виступив проти (з листів можна здогадатися, що о. О. Яхимович очікував на таку реакцію), відтак довелося міркувати щонайменше про їхнє перенесення на іншу дату. У цій непевній ситуації о. О. Яхимович планував ще раз

⁶ Захоронка – дитячий садок, яким часто опікувалися сестри-монахині.

написати лист у секретаріат Чину святого Василя Великого (ЧСВВ), про що звітував у Консисторію 26 лютого 1936 р. (про свої напружені стосунки з парохом він із жалем написав: «Тепер бачу, що воно тяжко! З одної сторони нічого не смію сказати о. пар. Полянському, а з другої сторони сам не можу зарядити реколекцій, бо о. парох проти приїзду о. реколектанта») (APP-1, s. 51).

Ситуацію з реколекціями о. О. Яхимович дещо прояснив у наступному листі від 28 лютого 1936 р. Зокрема, підтвердив, що парох нічого про планований приїзд о. О. Дуба не знав. Коли настав час таки йому повідомити, сотрудник, із його ж слів, зробив це обережно, на що одержав негативну відповідь. Після того о. О. Яхимович знову написав у цій справі до Консисторії повідомлення і ще раз звернувся до пароха, на що почув: «... не годжусь на реколекції, бо як то буде виглядати, щоби у Вас мешкав чужий священник» (APP-1, s. 52). Незважаючи на ці прикροші, о. О. Яхимович висловлював сподівання, що таки вдасться відбути реколекції наприкінці березня, при тому повідомив Консисторії, що отцям василіанам писати вже не буде, бо побоюється, щоб не довелось потім знову відмовляти (APP-1, s. 53).

Ще однією темою листів була малозрозуміла (з їхнього змісту) справа місцевого дяка. 9 березня 1936 р. о. О. Яхимович повідомляв єпископові Й. Коциловському, що спочатку парох залучив його до вирішення цього питання, однак згодом уже не посвячував у перебіг справи. Очевидно, о. В. Полянський зайняв позицію, яка не збігалася з думкою принаймні певної частини парафіян, а тому не міг прийняти остаточного рішення («О. парох провиняється тим у тій справі, що брак рішучого поведіння – інакше раз обіцяє, то знову інакше поступил! А тут амбіція – гордість велика! Злі люди не сплять!») (APP-1, s. 56).

У листі о. О. Яхимович радив передати справу дяка на розгляд Судововишньанському декану о. Іванові Косоноцькому (пароху в Никловичах (Судововишенський деканат, 1936, с. 111)), щоб той «скінчив ціле слідство» (APP-1, s. 57). На кінець березня 1936 р., зі слів о. О. Яхимовича, справа дяка дещо втихла, «бо оден дяк виїхав – втік, але делегація знова хоче їхати до Вашої Екцеленції!» (лист від 25 березня) (APP-1, s. 54).

Цей та інші епізоди засвідчують відчутну скомплікованість відносин у парафії, та навіть у деканаті. У листі від 25 березня о. О. Яхимович розповів цікавий сюжет, який дає певне уявлення про тогочасні стосунки о. В. Полянського зі священниками зі сусідніх парафій. Зі слів сотрудника, на 23 березня він призначив сповідь для жінок, на яку парох для допомоги запросив п'ять священників зі сусідніх парафій, однак прибуло лише двоє. Чому інші проігнорували запрошення, – о. О. Яхимович не знав. Він не міг офіційно звернутися до Консисторії в цій справі, минаючи пароха, а той, очевидно, не хотів, щоб це набуло розголосу. Крім сповіді для жінок, були заплановані і для чоловіків та дітей (на 28 березня), провести які без більшої кількості душпастирів було складно. У листі до владики о. О. Яхимович висловлював побоювання, що перед святами (очевидно, Великодніми) мешканці Судової Вишні можуть піти і до римо-католиків (у парафіяльний костел чи отців реформатів), якщо не матимуть можливості посповідатися в церкві, а тому просив прислати на допомогу неопресвітерів (нововисвячених священників) (APP-1, s. 55).

Про братства – тему, яка зайняла в листах о. О. Яхимовича найбільше місце, – священник згадує уже в першому листі від 19 лютого 1936 р., коли повідомляє про рукопис Статуту організації, що перебував у поліції (конфіскований ще восени

1935 р.) (APP-1, s. 49). Однак ширше справу місцевих братчиків він заторкує в листі від 28 квітня (та наступних). І починає з того, що на першому засіданні члени новообраного відділу погодилися («бодай в очі») без настоятеля нічого не вирішувати. На момент написання листа у братстві був розкол – опозиція до чинного керівництва була налаштована на проведення загальних зборів. Усе це створювало напруження в житті парафії: «Бо дійсно видно недовір'я одних супроти других – на тім терпить скарбона Церкви та Церква! Бо Церква – це Брацтва – у розумінні деяких вишенців! Церква – то гроші – інтерес – тому борба – сварня – недовір'я – і тому до Брацтв увійшли і такі, що навіть раз у рік не сповідаються – а р'ядити хочуть!» (APP-1, s. 58).

Про те, що до управління парафією ангажувалися люди сумнівної репутації, свідчить сюжет зі скаргами щодо вибору до церковного комітету трьох непостійних членів. Цю справу спочатку розглядали в повіті, згодом – у воєводстві, відтак – у Міністерстві релігійних конфесій та народної освіти. Вияснення обставин конфлікту тривало з липня 1933 р. і щонайменше до кінця травня 1934 р. (остаточне рішення невідоме). Його особливістю було те, що один із непостійних членів уже після свого обрання за рішенням Судововишнянського гродського суду від 9 листопада 1933 р. був покараний за крадіжку 14-денним арештом (ДАЛО, с. 1–6).

Із листів зрозуміло, о. О. Яхимович також не підтримував чинний провід братства, однак він, правдоподібно, не симпатизував і опозиціонерам. Вирішення цього питання управляючий сотрудник вбачав у збільшенні ролі священника в його управлінні, фактично неформальному очоленні організації («усунути його [провід – М. Х.] не дасться – але взяти сильно у руки – повести можна!» (APP-1, s. 59–60)). Одну із причин розбрату між братчиками він убачав у майні, яким вони володіли: з одного боку, його було (як можна висувати з листів) чимало, із другого – воно не приносило користі (насамперед самій парафії, бо братство «за поле зле або і зовсім не платить!» (APP-1, s. 58)). У листі від 28 квітня о. О. Яхимович зобразив стосунки у братстві на прикладі церковної скарбони («т. зв. таци»), яку братчики тримали в себе через недовіру до свого проводу. У такій ситуації (бо ж «тратиться довір'я до збірок у Церкві» (APP-1, s. 59–60)) священник пропонував «поволи зміряти до відділення скарбони Церкви від каси Брацтва» (APP-1, s. 59–60). Він засвідчував консерватизм судововишнянських братчиків щодо всього, що стосувалося братства, однак стояв на тому, що треба навести порядок, чого домагаються і «свідомі одиниці». Очевидно, основний аргумент щодо потреби у змінах, який, на думку о. О. Яхимовича, можна було використати на зборах, полягав у тому, що «при нагоді можна б всім представити господарство в Церкві без священника – коли то нема ні доброї чаші, ні у що вбратись до Богослужень – а сваритись є за що і коли!» (APP-1, s. 59–60).

У Судовій Вишні діяло ще одне братство – при церкві Преображення Господнього (Спаса). Про нього о. О. Яхимович розповів у листі від 28 квітня. Це братство («без статута – але з печаткою і великими претенсіями!» (APP-1, s. 60–61)) священник також вважав за доцільне взяти під контроль. Воно, щоправда, не розпоряджалося великим майном, а також, зі слів о. О. Яхимовича, не мало такої великої традиції, як сусіднє у церкві Пресвятої Трійці. Це він пояснював єпископові так: «Це зараз пізнати навіть у відношенні до священника. Перше брацтво [в церкві Пресвятої Трійці – М. Х.] через майно чується в силі – а сеньйор того брацтва – то неначе заступник – перша особа по священнику – навіть у церкві! То друге брацтво не сміє до цього зійти» (APP-1, s. 60–61).

Братство при церкві Преображення Господнього було важливим найперше через відпуст – 6 (19) серпня. Людей сходилося чимало, тому о. О. Яхимович пропонував, щоби при збірці із Хресної дороги позамикати пушки⁷, ключі від яких мав би священник, а підрахунок грошей здійснити в касі, притому навіть і наступного дня, щоб уникнути «надужиття і підозрінь». Очевидно, якісь прикрі інциденти зі зібраними в час відпусту грішми траплялися. Тому о. О. Яхимович просив єпископа Й. Коциловського, щоб той, якщо згідний на закриті пушки, вислав у цій справі «письмо-зарядження» (APP-1, s. 61).

Описуючи ситуацію із братствами, о. О. Яхимович прямо писав про необхідність підтримки з боку Консисторії. У тому ж листі він запевнив єпископа, що пам'ятає його напущення («здаєка над всіми – для всіх») і прагне йти тою дорогою: «... одначе тут сильно поширена демагогія т. з. саламаха вишенська – треба легонько зло викорінювати – нині всі добрі – осанна – але прийдуть інші голоси – атаки, як звичайно на священника – тоді проситиму о ласкаву поміч у відбитті тих атаків при очищенні Церкви!» (APP-1, s. 62).

Справу братств у Судовій Вишні о. О. Яхимович у листах називав «найтящим місцем» (APP-1, s. 64) у взаєминах усередині парафії. Тому не дивно, що йому присвячено найбільше місця. Братство Пресвятої Трійці було головною темою наступного листа судововишнянського сотрудника від 12 червня 1936 р. Він скаржився на те, що братчики «долю священника вже обмежили лиш до відправи Богослужень й звичайного глядача» (APP-1, s. 69). Убогість і запущеність церкви не могла не впадати у вічі. Ба більше, якщо певні ініціативи душпастиря йшли врозріз із позицією проводу братства, то в його бік лунали навіть погрози («ми йому ноги підкосимо» (APP-1, s. 69)). У цій ситуації о. О. Яхимович шукав якогось рятунку і вбачав його у ліквідації братства Пресвятої Трійці. Згідно зі Статутом, його майно тоді перейшло б церкві. У цьому повідомленні також зазначено, що парафіяни мали б докласти зусиль до створення нового братства із тими самими цілями (APP-1, s. 69). Оскільки братство за Статутом було «церковним товариством священників і мірян», скаржитися світській владі на його лиху господарку і як наслідок – сумну ситуацію в забезпеченні самої церкви, не мало сенсу. Вирішити його міг лише єпископ як покровитель – самостійно чи через свого відпоручника – пароха (у цьому випадку – управляючого сотрудника), однак потрібно було озвучити вагомі причини. Насправді їх не бракувало – о. О. Яхимович вказував і на «брак конечних речей у Церкві», і на постійні борги, які були чітко зафіксовані при здійсненні контролю книг, і на постійні сварки та скарги. Він резюмував: «... добро св. Церкви й спокій парохіян вимагає, щоби брацтво розв'язати, бо новий виділ може бути ще гірший» (APP-1, s. 71). Серед самих парафіян таке рішення знайшло б підтримку, бо, зі слів сотрудника, вже чимало було таких, хто говорив: «Тепер буде один господар, а не 10 злодіїв» (APP-1, s. 71). Однак він допускав і значне невдоволення своєю позицією, а тому пропонував, щоб у такому випадку його перевели на іншу парафію – «до Вишні прийшов би інший священник, все тоді скинеться на бувшого священника й до тижня спокій, а старого Брацтва й анархії вже не буде» (APP-1, s. 71). Цікаво, що при цьому о. О. Яхимович покликався на досвід місцевої латинської парафії, де вчинили саме так (APP-1, s. 71). Певний ґрунт під такі радикальні зміни він уже готував, зокрема обирав тих, кого після ліквідації братства планував призначити церковними провізорами (APP-1, s. 72).

⁷ Йдеться про бляшану або дерев'яну банку, або ж бляшану скриньку.

У повідомленні від 16 липня (яке було відповіддю на лист, отриманий з Ординаріату 9 липня) о. О. Яхимович стверджував, що вичерпна перевірка, яку він здійснив, підтверджує ненормальність відносин у судововишнянській греко-католицькій парафії. Найперший доказ, про що сотруди́ник писав і раніше, – «убожество Церкви, а з другої сторони значне майно, що є при церковнім Брацтві» (APP-1, s. 66). Поступово йшло до погіршення, що було логічним наслідком загальної моральної деградації управи братства: «... у Брацтві витворився много гірший моральний стан. Зі згляду на майно Брацтва вдираються в члени непокликані одиниці, виключно ізза особистої користи. Між собою провадять безнастанні спори, кидають на себе взаємно підозріння та сіють незгоду, а вдійсності всі однакові, бо як члени Брацтва не сповняють сутєвих обов'язків, приписаних статутом. ... До священника відносяться з упередженням і тому часто вибирають до Виділу Брацтва людей ворожо настроєних до нього» (APP-1, s. 66).

У цьому листі о. О. Яхимович відзначив деталь, про яку не згадував, коли вперше писав про потребу ліквідації братства: новозасноване товариство священників і мирян мало б мати не тільки добрих членів, а й менше майна. Був і другий варіант виходу із ситуації: братство б не ліквідовували, зате б суттєво реформували. Зокрема, частину поля, яким воно володіло, віддали б під захоронку. Із решти поля, поділивши його на частини, оплачували би Служби Божі, різні церковні потреби й удержували б дяка (APP-1, s. 67). Тут варто зазначити, що справа із захоронкою у Судовій Вишні не вирішувалася роками, попри певні кроки в цьому напрямі. Відомо, що це питання потрапило у скандал ще 1927 р., який судововишнянські прибічники Української партії праці («гайдучківці», він імені їхнього лідера – місцевого адвоката Петра Гайдучка) роздмухували на шпальтах львівської газети «Рада», звинувачуючи пароху о. В. Полянського в необґрунтованих витратах на закупівлі ділянки під будівництво. Парох пояснював, що це було рішення братства. Вартість ділянки оплачували частинами, та коли помер її власник, суд призупинив завершення угоди купівлі-продажу на час спору між спадкоємцями. На тоді парафія мала ще борги перед майстрами-різьбярми за іконостас (3 життя краю, 1927, с. 3; Кирина в Судовій Вишні, 1927, с. 5; Спростовання, 1927, с. 5). Як наслідок, придбати цю ділянку не вдалося.

Перемишльський єпископ Й. Коциловський погодився на другий варіант – реформування. У листі від 7 жовтня 1936 р. о. О. Яхимович просив повідомити його наперед, коли прибути до Перемишля, щоб забрати книги братства (бо у вівторок, четвер і суботу зранку мав заняття у школі). Братчики готувалися до зборів. Сотруди́ник звітував, що переко́нує багатьох із них, щоби прийняли рішення передати половину майна на захоронку. З його слів, атмосфера загалом була спокійною, за винятком намагань декого із членів усунути голову ще до зборів (мали відбутися на Введення, 4 грудня) – йому приписували чимало зловживань, зокрема маніпуляції із боргом. У цій ситуації о. О. Яхимович, який і сам підтримував ініціативу відсторонення голови, питав про це думку єпископа (APP-1, s. 43–44). Ще раніше, у листі від 28 квітня, він описав загальний стан справ у судововишнянській парафії на момент свого прибуття. Найперше о. О. Яхимович відзначив, що впродовж 7 років затягувалася справа збору грошей на будову церкви (очевидно, мав на увазі добудову) і парафіяльних будинків. Оскільки необхідні роботи мали бути проведені за кошти, отримані з конкуренції⁸, на певному етапі з'явився намір

⁸ Церковна конкуренція – спеціальний податок, який стягувався для спорудження (чи капітального ремонту) храму. Його сторонами були громада і патрон, а розмір встановлювали парох, патрон і представник громади.

(пароха?, братства?) звернутися до скарбового уряду, щоби звідти направили ексекуторів. Однак до цього не дійшло – о. О. Яхимович скликав збори парафіян і, за їхніми результатами, запевнив владу, що справу буде поладжено без примусових стягнень. Він вважав «екзекуцію дуже шкідливою для Церкви – бо місто⁹ молитись у Церкві нарікатимуть, що на силу видерли образ чи лавку!», і якщо й допускав її застосування, то лише щодо конкретних осіб, а не до загалу (APP-1, s. 63). Вкінці листа о. О. Яхимович запитав єпископа: «... чи можна і треба протиставитись екзекуції за конкуренцію? Чи вдавати, що не бачу – бо це давніше робили?» (APP-1, s. 64).

Певні ремонтні роботи проводили і в дочірній церкві – як фасадні, так і внутрішні. Тут також не все йшло гладко зі збором грошей, незрідка парафіяни брали кредит, як писав о. О. Яхимович, «бо тут звикли люди робити на свою руку», себто не погоджуючи багатьох рішень із парохом. Він запевняв єпископа, що домігся, щоби без священника нічого, що стосується парафії, не вирішували (APP-1, s. 63–64).

Останній зі збережених листів о. О. Яхимовича (від 7 жовтня) засвідчує його заповзятливість: він запропонував заснувати в Судовій Вишні монастир. Місце для нього священник примітив обабіч церкви Преображення Господнього – там була ділянка зі старим мурованим домом, садом-городом і ставком, разом – понад морг. Частину цього саду, зі слів о. О. Яхимовича, ще 1934 р. закупила філіальна церква, бо ця ділянка розташовувалася на Святоспаській горі, де був сам храм і Хресна дорога. Друга частина ділянки – з домом та рештою саду – розміщувалася нижче гори, примикаючи до неї. Власник, місцевий єврей, планував її продати й нібито захотів 15 тис. зл. Вартість він озвучив у бесідах із приватними людьми, а тому о. О. Яхимович сподівався, що можна буде торгуватися і за 10–12 тис. зл. На тоді з'явилася ідея придбати цей сад і дім для майбутньої захоронки, однак сотрудник вважав, що краще заснувати там монастир для двох–трьох монахів: «Дім старий, але мури грубі – сильні, сад получений з Церквою! Колиб так прийшли навіть нові о.о. салезіяни, або які небуť наші о.о. монахи? Місцеві наші парохіяни самі висуюють такі пляни і кажуть: можеб так просити Нашого Владику! Всі в оден голос кличуть монахів для нас! Бо всі знають добре працю місцевих рим. кат. монахів о.о. Реформатів, всі відчувають потребу монастиря у зв'язку з Відпустом» (APP-1, s. 44–45).

Допомогти парафії у придбанні цієї ділянки могла б повітова влада, однак лише тоді, коли йшлося б про захоронку. Для неї о. О. Яхимович планував виділити ділянку в межах ерекційного ґрунту¹⁰. Все це він немало обміркував, бо розраховував отримати гроші, необхідні для купівлі ділянки для монахів під Святоюрською горою, із продажу «вікарівки»¹¹, яка коштувала б 5 000–6 000 зл. Решту – від 6 000 до 7 000 зл. – священник просив у владики (з якогось із церковних фондів). У Судовій Вишні монахи, зі слів о. О. Яхимовича, мали б цілком добрі умови для життя: «Щодо самого удержання монахів у Судовій Вишні, то моглиб зовсім добре прожити! Коли будуть монахи, то очевидним є сотрудника Суд.[ова] В.[ишня] вже не потребує, цебто школу малиб монахи і деякі дрібні доходи сотрудника. Відпусти можуть багато принести, але найбільше монахам. ... збірку могли б переводити монахи подібно як це роблять місцеві латинські монахи – між нашими гр. кат. вірними навіть по селах!

⁹ Місто – у значенні замість.

¹⁰ Ерекційний ґрунт – земельні угіддя, які надавалися парафії при її заснуванні.

¹¹ Вікарівка – хата для помічного священника (сотрудника).

При згаданім домі є сад – і став (навіть риби можуть бути!), отже 3–4 монахів можуть жити і багато добра для церкви зробити!

Очевидно, тоді парох мав би менші доходи, але без сотрудника рівнож парохія булаб незла!» (APP-1, s. 46–47).

Ініціативу з монахами в Перемишлі не підтримали. Та й захоронки, про крайню необхідність якої говорили роками, заснувати не вдалося також. «Вишенська сала-маха» важко піддавалася врегулюванню.

Отже, кореспонденція о. О. Яхимовича до єпископа Й. Коциловського – важливе джерело до реконструкції стосунків у греко-католицькій парафії Судової Вишні міжвоєнного періоду, насамперед фінансових, організаційних і духовних аспектів її життя. У світлі листів можна констатувати про кризу у відносинах між проводом братств і священниками та відверту недовіру між самими душпастирями – настоятелем і сотрудником. Головною проблемою була неврегульованість питання управління церковним майном, а саме – ролі в цьому священника (передовсім – настоятеля). Моральна деградація управи братства, засвідчена в листах о. О. Яхимовича, і нездатність настоятеля о. В. Полянського змінити ситуацію, вимагали втручання єпископської Консисторії в Перемишлі. На жаль, наразі через фрагментарність збережених джерел неможливо встановити точних причин виникнення та наростання кризових явищ у житті парафії, а також простежити подальший розвиток подій. Варто зазначити, що листи о. О. Яхимовича висвітлюють події та явища, які досі залишалися поза увагою як наукової, так і краєзнавчої літератури, що робить їх цінним джерелом та потенційним підґрунтям для подальших досліджень вказаних проблем.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Баран, О. (2009). Житло сільського духовенства у Галичині (кінець XIX – 30-ті рр. XX ст.). *Галичина*, 15–16, 515–523.

Дмитрасевич, Т. (2016). *Благословляю вишенські стежини: твори*, 1. Судова Вишня; Львів.

ДАЛО: Державний архів Львівської області, ф. 1. (Львівське воєводство), оп. 14, спр. 3089.

З життя краю. Судова Вишня (1927, 11 грудня). *Рада*, 101(219).

Зі сокільського життя. Судова Вишня (1939, червень). *Сокільські вісти*, 6.

Кирина в Судовій Вишні (1927, 18 вересня). *Рада*, 75(193).

Пилипів, І., Горан, Т. (2016). Матеріальне становище греко-католицького парафіяльного духовенства Перемишльської єпархії (1919–1939). *Схід*, 50–55.

Прах, Б. (2015). *Духовенство Перемиської єпархії та Апостольської адміністрації Лемківщини: у 2 т.* (Т. 1: Біографічні нариси (1939–1989)). Львів: Видавництво Українського католицького університету.

Предка, С. (2019). Матеріальне становище Греко-католицького парафіяльного духовенства Східної Галичини в 1920–1930-х рр. *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії*, 21, 88–95.

Романів, С. (1989). Революційна Сокальщина в моїх спогадах. *Надбужаничина, Сокальщина, Белзчина, Радехівщина, Камінецьчина, Холмищина і Підляшшя. Історично-мемуарний збірник*, 2. Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто: Об'єднання надбужанців, 108–124.

Спростовання. Судова Вишня (1927, 13 жовтня). *Рада*, 82(200).

Судововишенський деканат. (1936). *Шематизм греко-католицького духовенства злучених епархій Перемиської, Самбірської і Сяніцької на рік Божий 1936*. Перемишль: накладом Греко-католицької єпископської консисторії.

Судововишенський деканат. (1937). *Шематизм греко-католицького духовенства злучених епархій Перемиської, Самбірської і Сяніцької на рік Божий 1937*. Перемишль: накладом Греко-католицької єпископської консисторії.

Хроніка. (1936a, січень). *Перемиські Епархіяльні відомости, 1*.

Хроніка. (1936b, травень–червень). *Перемиські Епархіяльні відомости, 4, 5, 6*.

Чавс, П. (1976). *У вирі життя та Мостищина і Судововишеничина*. Стемфорд.

APP-1: Archiwum Państwowy w Przemyślu. Zespół: Archiwum Biskupstwa Greckokatolickiego w Przemyślu. Sygn. 152. Mikrofilm NR 56/7832.

APP-2: Archiwum Państwowy w Przemyślu. Zespół: Archiwum Biskupstwa Greckokatolickiego w Przemyślu. Sygn. 180. Mikrofilm NR 56/7860.

REFERENCES

Baran, O. (2009). Zhytlo silskoho dukhovenstva u Halychyni (kinets XIX – 30-ti rr. XX st.). *Halychyna, 15–16*, 515–523 (in Ukrainian).

Dmytrasevych, T. (2016). *Blahoslovliaiu vyshenski stezhyny: tvory, 1*. Sudova Vyshnia; Lviv (in Ukrainian).

Derzhavnyi arkhiv Lvivskoi oblasti, f. 1. (Lvivske voievodstvo), op. 14, spr. 3089 (in Polish).

Z zhyttia kraiu. Sudova Vyshnia (1927, Hruden 11). *Rada, 101(219)* (in Ukrainian).

Zi sokilskoho zhyttia. Sudova Vyshnia (1939, Cherven). *Sokilski visty, 6* (in Ukrainian).

Kyrynia v Sudovii Vyshni (1927, Veresen 18). *Rada, 75(193)* (in Ukrainian).

Pylypiv, I., & Horan, T. (2016). Materialne stanovyshche hreko-katolytskoho parafialnoho dukhovenstva Peremyslskoi yeparkhii (1919–1939). *Skhid, 50–55* (in Ukrainian).

Prakh, B. (2015). *Dukhovenstvo Peremyskoi yeparkhii ta Apostolskoi administratsii Lemkivshchyny: u 2 t.* (T. 1: Biohrafichni narysy (1939–1989)). Lviv: Vydavnytstvo Ukrainskoho katolytskoho universytetu (in Ukrainian).

Predka, S. (2019). Materialne stanovyshche Hreko-katolytskoho parafialnoho dukhovenstva Skhidnoi Halychyny v 1920–1930-kh rr. *Aktualni problemy vitchyznianoi ta vsesvitnoi istorii, 21*, 88–95 (in Ukrainian).

Romaniv, S. (1989). Revoliutsiina Sokalshchyna v moikh spohadakh. *Nadbuzhanshchyna. Sokalshchyna, Belzhyna, Radekhyvshchyna, Kaminechchyna, Kholmshchyna i Pidliashshia. Istorychno-memuarnyi zbirnyk, 2*. Niu-Iork; Paryzh; Sydnei; Toronto: Obiednannia nadbuzhantsiv, 108–124 (in Ukrainian).

Sprostovannia. Sudova Vyshnia (1927, Zhovten 13). *Rada, 82(200)* (in Ukrainian).

Sudovovyshenskyi dekanat. (1936). *Shematyzm hreko-katolytskoho dukhovenstva zluchenykh eparkhii Peremyskoi, Sambirskoi i Sianitskoi na rik Bozhyi 1936*. Peremysl: nakladom Hreko-katolytskoi epyskopskoi konsystorii (in Ukrainian).

Sudovovyshenskyi dekanat. (1937). *Shematyzm hreko-katolytskoho dukhovenstva zluchenykh eparkhii Peremyskoi, Sambirskoi i Sianitskoi na rik Bozhyi 1937*. Peremysl: nakladom Hreko-katolytskoi epyskopskoi konsystorii (in Ukrainian).

Khronika. (1936a, Sichen). *Peremyski Eparkhiialni vidomosti, 1* (in Ukrainian).

Khronika. (1936b, Traven–Cherven). *Peremyski Eparkhiialni vidomosti, 4, 5, 6* (in Ukrainian).

Chavs, P. (1976). *U vyri zhyttia ta Mostyshchyna i Sudovovyshenshchyna*. Stemford (in Ukrainian).

Archiwum Państwowy w Przemyślu. Zespół: Archiwum Biskupstwa Greckokatolickiego w Przemyślu. Sygn. 152. Mikrofilm NR 56/7832 (in Ukrainian).

Archiwum Państwowy w Przemyślu. Zespół: Archiwum Biskupstwa Greckokatolickiego w Przemyślu. Sygn. 180. Mikrofilm NR 56/7860 (in Ukrainian).

Marian KHOMYAK

*Director of the People's Museum of History of Sudova Vyshnia
Education seeker of the Department of Modern History of Ukraine
I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of the NAS of Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-0506-5331>
e-mail: marjankhom@gmail.com*

«THE VYSHNIA SALAMAKHA»:

PARISH RELATIONS IN SUDOVA VYSHNIA IN THE 1930^s

**IN THE LIGHT OF FATHER OSYR YAKHYMOVYCH'S LETTERS
TO BISHOP JOSAPHAT KOTSYLOVSKY**

Based on the letters of the employee of Fr. O. Yakhymovych to the Bishop of Przemyśl J. Kotsilovsky, intra-parish relations in the Greek Catholic community of Sudova Vyshny in the 1930^s are studied. The general parameters and specifics of the Ukrainian parish life of the city, partially divided in the church-administrative dimension between two churches, are analyzed. It is noted that epistolary sources reveal conflicts between the clergy, brotherhoods (the churches of the Holy Trinity and the Transfiguration of the Lord) and parishioners: disputes over the management of church property, the organization of retreats, the activities of the cemetery, repairs and fundraising. The development of conflicts and abuses in the brotherhoods of Sudova Vyshny is highlighted.

The relations between the local clergy and parishioners of the interwar period are studied, with an emphasis on the figure of the author of the letters – Fr. O. Yakhymovych. The main milestones of his biography are presented, which help to understand not only the spiritual career of the priest, but also his place in the parish community. Particular attention is focused on the priest's sincere desire to resolve difficult and crisis situations in the parish, associated with the neglect of the leadership of the brotherhood of the position of the parish priest, the opposition of a significant part of the brothers to their leadership, the opacity in the use of funds by the brotherhood, which generally created an atmosphere of tension and distrust in the parish.

It is observed that the letters of Fr. O. Yakhymovych provide important material for the history of the material and economic life of the parish, its everyday life, the history of the collective consciousness and mentality of Ukrainian society in the 1920^s–1930^s in Galicia. It is concluded that the correspondence of Fr. O. Yakhymovych to Bishop J. Kotsylovsky is an important source for reconstructing relations in the Greek Catholic parish of Sudova Vyshny during the interwar period, primarily the financial, organizational, and spiritual aspects of its life.

Key words: Josafat Kotsylovskyi, Fr. Osy Yakhymovych, Fr. Vasyl Polianskyi, brotherhood, church nursery, monks, parish, Sudova Vyshnia, Sudova Vyshnia's Deanery.

*Стаття: надійшла до редакції 16.06.2025
прийнята до друку 17.07.2025*